

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT.

I. szám 1892.	KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.	237. sz. 1911.
------------------	-------------------------------------	-------------------

Erdélyi határhegyek és szorosok.

— Adalék Erdély anthropológiájához. —

Írta: Dr. Czirbusz Géza.

A geográfiai nevek magyarozatát az anthropológiához számítom, nem ugyan az általánoshoz, hanem a helyi anthropológiához, mert szerintem nemcsak azt kell mutatnia a tudománynak, mily hatással van a Föld az Emberre, hanem azt is, miként viselkedett az ember a természet tényeivel szemben. Természetesen nem oly könnyű dolog, mint azt hirtelenében vélnök és talán azért van oly kevés művelője a geogr. etymológiának nemcsak nálunk, hanem nagyobb, egyöntetűbb nemzeteknél is, mert a ki pusztá helység-névtárt és geogr. címtárt nem akar csinálni a geogr. nevek magyarozatából — annak rendkívüli körültekintéssel kell eljárnia és igen sokszor vajmi silány sikerrel kell beérnie.

A pozitívizmus ma a természettudósok fejébe szállott. Ők hirdetnek absolut igazságokat, veritèe prétenduès d'immaculéè conception, hű fiaik akarván maradni mesterüknek, *Comte*-nek, kinél fitogtatóbb tudóst nem termelt még Európa. Amikor pozitív bölcséleti munkája megjelenő félben volt, azt írta feleségének (mert az is volt szegény fejének! . . .) „*Mon ouvrage parait destinèe a marquer une epoque imposante dans le developpement generale!* (no de ilyet!) *de la raison humaine.*“ Azaz könyvem arra hivatott, hogy jelentős korszakot jelentsen az emberi elme kifejlődésében!

Nohát névmagyarozatokkal nem lehet korszakos munkát csinálni, de hasznost igen. Nem lehet feltétlen szín-igazságokhoz jutni, csupán valószerűségekhez. Itt az embert le nem szamarazzák, ha magyarozata egy másiknak nincs injyére; amennyiben a névmagyarozatoknál sokféle út vezet Rómába, illetőleg a „keresett igazsághoz“. Az a természettudományi pökhendiség tehát, mely sajnos, ma keresztre feszitené Heim professzort vagy Kiliánt, mivelhogy ez urak felfogása ellenkezik a tisztelt glaciológusok dogmatikájával, hogy a jég vájt ki mindent Európában, nem a víz erosiója — a geogr. névmagyarozatoknál t. i. elő nem fordulhat, ennek a tudománynak természete és módszerénél fogva. Én részemről szívesen beismerem, hogy Bálint Gábor professor ur jobban tudja a török s mongol nyelveket és neveket magyarozni, mint szerény magam, s helybenlakó erdélyi ember sokkal jobban és alaposabban tudhat sokfélét, mi Erdélyre vonatkozik, mint távollevő és csak tudni-szerető ember — épp ezért a legkevésbbé sem veszem rossz néven, ha egyik-másik vagy talán összes fejtegetésem *ez idő szerint* helytelenek. Majd jó helyébe jobbik! Ez is negatív haszon. Mivelhogy az emberek mindenből politikát csinálnak és a tudományt is beszennyezik célzatosságokkal — van egy szláv

iskola, mely mindent a szlóvenből és ószlávból magyaráz és bizonyos úri fölényvel néz le, mint Evila Cselebi török katonai globetrotter megjegyzi önmagáról, arra a „szegényre“, ki gót, kelta, ugor, sőt török szótárakban böngészget magyar és erdélyi nevek értelmezésénél.

A dolog lényege az, hogy 1. a Tisza—Maros közén és régebben a Fekete tenger mögött kozárok laktak, 2. hogy a bessenyök és kunok körülülték az erdélyi Kárpátokat és 3. hogy volt a gótokkal vetélkedő avar-uralom is Magyarországon.

Utóbbinak — helynevekből következtetve — nem a Csallóközben — mi különben török elnevezés: *sopel* t. i. = karózott kerítés — volt a döntő csatája, mely az avarokat elsöpörte a történelem színpadjáról, hanem a Bodroghözben. Hét év előtt a Zempléni Történelmi Adalékok című folyóiratban a sok avar becs-re (örtorony), gyürüre (Gyéres, Gyér, Győr stb.) s a zempléni Becskycsalád nevére hivatkoztam, melyekkel a Bodroghözön és déli Zemplénben találkoztunk. Így sok név, melyet eddig szláv eredetűnek képzeltem magam is, szorosabb utánjárással töröknek vagy avarnak bizonyult.

Itt most nem vitatkozom, micsoda török *dialectus* volt a mértékadó? csupán annyit tájékozásul: a Magyarországon megfordult és hazánkhoz jelenleg is közelebb lakó török nyelveket vettem alapul, az avar nyelvet persze a török, nem az ugor csoporthoz számítván.

A Bihar-hegység például a Királyhágójával együtt török eredet. *Bej* = fejedelem, hatalmas arka = hát, tehát *bejarká*-ból, nem a szláv *vyhori*-ból lett a Bihar. A Királyhágóban a király szó a török *karaul* = örtorony, őrszék magyarisítása. *Gajna*, nem *jércze-hegy*, — miket ki nem fundál a pihent, nyelvészkedő elme! —, hanem *örtüzeknek* (güjen) való hely. Most már csak hegyi ünnepet tart a nép rajta. A *Rézhegységet* magyarnak, tehát ugoreredetűnek deklarálta a M. Nyelv. Lehet, hogy igaza van. De figyelembe veendő az is, hogy a hegy kitűnően kínálkozik katonai megfigyelésekre. *Vrezat* pedig a szlóvenben fürkésznél. Így hát *Rezi*, *Rez*, de még a *Retyezát* is fürkésznél, nem lecsapott fejű hegyek voltak eredetileg. Mert kérem — az *ember* adja a nevet, ez a fő, nem a hegy maga. Régi népeknek egész Európában a védelem és birtoklás biztonsága, a legelők, szállások, vadonterületek érdeke forgott kockán, nem az, hogy tönkös vagy rögös, paláozóos, mezozóis, azoikus, vagy kánozdos hegység-e a hegység, melyet birtokukba vettek.

De már a szlávoknak és góteredetűnek hirdett *Drócsa* (én is büntárs vagyok) bizony török. A *dargalu*, *dragal* = megfigyelni, örködni igének kiforgatott alakja. Úgy szintén az oláhnak mondott *Kodrú*-hegységnek talán az avar *kudju*: nagyhegység vagy a *kutul* = menekülni, menedékhely a keresztapja, mire különben nem esküszöm. Érdekes, hogy *Torontál* mélyszikja, mely a XIX. században Délmagyarországra tolodott, nem tudom micsoda furcsa észjárással? a régi térképek szerint mindig a Tisza—Maros közéhez, tehát a kozárok országába tartozott. Ez a *Torontál* tehát ott sem nem *Dorn* + *Thal* (német), sem *trn-dol* (szláv), hanem török *teren* + *tala* = mély + alsík. *Tandartnak* 1664, *Blau-testvérek* szintén XVII., de sőt *Tyronnak* is 1737. térképén *Torontál* *Biharm.* nyugati részén, illetve a Tisza balpartján látható. *Csánky* szintén azt mondja, hogy igen kis területe volt *Torontálnak* Délmagyarországon, nagy része *Csanád-* és *Kevevármegye* volt. Arról persze a Hunyadiak korában nem lehet szó, miért kerül *Torontál* a XVI—XVIII. századokban a Maros jobbpartjára? (*Csánky* dr.: Magyarország történeti földrajza II—124.) Békésnek sincs köze a békéhez, mert ahol agrárius rezgelmek folynak, ott csak nem lehet béke. Az bizony bek + *kessa*, a nagy bajusztalan vagy bokor nélkül való síkság, televényföldje. A *Ruszka pojana* neve már szlovén, illetőleg ó-szláv, a *ros rus*, *rog* = fok, promontorium jelentésével. Nem így a *Godjan*, a *Gug*, meg a *Kudsir*-hegység.

A *Godjan* oláhosított alakja a török *kut* = őrizni törzs-szónak; kém-szemlélő helynek kinálkozott a *Gugu* is, ahonnan lármával (kuka) figyelmeztettek a Lapusnik völgyében lakottak, vagy a dülőkön pásztorkodókat a közlekedő veszedelemre. Ilyen *Klak* nevű hegyünk több van. A Tátrában is kettő. A közeli *Dán* havas szintén őrhegy (tani: merően nézni, szemlélni, fürkészni. Tanya!!) A *Kudsir* a liptói Magura Chods hegyével rokon: őrhely volt *kut* vagy a török kicsir = zajong, kiáltoz igével kapcsolatos. A *Murar*, igen valószínűleg vízválasztó hegyet (murav) jelent, nem kőfalat (got; kelta). Gót-emlék azonban a *Czarku* = tzairksz = cserény, elkerített figyelőhely. A *Fogarasi hegység*¹ szorosairól kapta török nevét bugas vagy bugar + agsi = keskeny átjárót. Ilyen a *Bráza*-szoros is, melynek törzsszava török-perzsa kölcsönvétél brza, brz, (nem a szloven preza = őrt állani). Ettől kapta különben a felvidéki *Borsa* és a délmagyarországi *Berzava* és a Berzeviczy-család is a nevét. Érdekes a *Vörös-toronyi* szoros, mely *Jornandes* és *Imecs Iákó* szerint *Tapa* szoros volt. *Tapa* kane pedig fegyvertár (V. ö.—*Evila Cselebi* utazásait) és *tapa* törökül domb, tarpa: földvár, tehát őrhely. Közelen van a régen *Kerzen*—*Gebirgenek* nevezett hegy, mely alighanem a tatár *kirkit* = kétfogú (t. i. hegy) áll kapcsolatban? A *Vulkán*-szoros azonban szláv elnevezés. *Balka*, *beka* = juhót jelent szlovenül. A pásztorok rendje t. i. *Herman Ottó* felfogása szerint, őrizni tartozott ily bejárásokat. A magyar-székely tanorok szintén török; tani őriz, arok = kazal, kunyhó, leveles sátor, szóval elkerített hely. A *Temesi* és *Töröcsvári* szorosok török eredete csak sejtelmes, nem bizonyos. Miért legyen a *Töröcsvár* éppen *Dietrichburg*? csak hogy a hangrend és hangátváltozás egyedül üdvöztető, szőfejtő dogmája csorbát ne szenvedjen? Hát legyen, de a *Tömösi* bizony szorongva keskenyt jelent törökül, keskenyebb átjárót, minőt a *burgas* jelzővel jeleztek a határlakó kunok vagy bessenyők. Hogy a *Békás*-szoros nem *békáitól*, hanem *juhaitól* t. i. pásztoraitól kapta nevét, érthető és hihető, de az is bizonyos, hogy a *Bereczki* havasoknak nem *sant Briccius* volt a kereszt-apjuk. A *brc*, *burs*, *barcs*, *brcz* szó töve gyökere ennek a furcsa névnek. Erdély délkeleti sarkán, a *Csukás*-hegynek a török csak = ütni, kopogni, azaz jelt adni igéhez van valami köze, egyértelmű tehát a *Klakkal*, *Guguval*, a *Csillányos*, illetve *Czihányos* a szloven Tihát juttatja eszünkbe, mi nem csöndest, hanem őrhegyet jelent, *Tiha*, *Tihucza*, *Tihany* stb. sok van az országban. Eredeti, hogy a *Goriánt*, illetőleg *Görgényt* a *baszk* és *kelta* szótárakban keresték, mikor a török *grjach* = szilt, peremet, célt, véget, tehát őrhelynek való helyet jelent. Az *elrománosított Cahleu*, *Csakló*, melyet én is a *szikla* szóból magyaráztam újabb nyelvi kutatások révén *kisült*, hogy *avar* nevű: *saklau* = őrizet, figyelés. *Csikről* régen tudódik, hogy *határhegyet* jelent. Ezt ugyan be nem veszi a *csiki székelyek gyomra*, hogy *határörök* akár az *isztriai félsziget Csics-földjén lakó szlovének* és *megboldogult Szabó Károly* professor ur legjobban *pattogna* a *degradálás* ellen, de *mióta Karácsonyi János* dr. olyan *előcsatározó, úttörő pionier-féle szerepet* olvasott a *fejükre*, a *világlátott*, éppen azért *történelmileg nem elfogult Szádeczky Lajos* dr. pedig *alaposan megrostálta* a *székely krónikát* — meg kell *nyugodniok* a *csiki székelyeknek* is *jobb magyarázat hiányában e granicsár névben*. Ami különben *nem szégyen*. Az *oroszok a lengyeleket poljakoknak*, azaz *szintén határosoknak*, *határlakosoknak* nevezik (*pol* = *határ*) s valószínűleg a *mi palóczaink* sem voltak *szőke (plavci) hajúak* mind, hogy *rájuk ragadt a palóc név*, hanem *határlakók* *polovce* lehettek, akárkinek a *határosai* . . .

Határhegységet jelent még a *bodzai s bodoki hegység* is, csak hogy *sajnos a boditi* = *őrizni*, *kémlelni* *szláv tőnek segítségével*. Ha *ellenben a hegységen általtört*

¹ Tisztelem, de el nem fogadhatom *Rössler* véleményét (*Rumänische Studien* 273) a *Fogarás-várról*, *nevének származásának értelmezése nélkül*.

Buze folyót vesszük kiindulásul — akkor török vagy bessenyő e határhegység is, mert buz = törni, széjjeltépni-féle fogalmat jelez. Végül mégcsak azt jegyzem meg: *Erdély* neve is avar, nem ugor. Nem erdő elve, hanem erta = túl a folyón, a Körös folyók mögötti ország. Különben ez is „sub iudice lis“.

E rövid vázlatból hármát lehet megtudni, a) hogy minden szőfejtés ingatag, b) hogy tisztán nyelvi úton a hangok történeti változásának mikéntjéből mindent megnem magyarázhatunk, c) hogy az etymológiához nemcsak nyelvtudás és természettudomány, hanem geográfiai és történelmi tudás — olykor, mint jelen esetben archaeologia — is kívántatik. Mert az anthro-po-geografia nem egyéb, mint a térrel küzdő geografia és az idővel viaskodó történelem = kapcsolatos tudománya, melynek középpontja, tengelye, mindene: az *Ember*. Azért nagyon fonák az a nézet, hogy az ember tisztára a phys. geografiába való, akár az állat, növény. A mint a Föld formáit meg nem érthetjük alakulásuk története nélkül, úgy az ember sem érthető múltjának ismerete nélkül.

Turistaság a nevelés szolgálatában.

Irta: Szilágyi Gyula.

„Mens sana in corpore sano.“

I.

Megszámlálhatatlan sokszor elhangzott öreg közmondás és annál öregebb igazság. Évezredes, bölcs tapasztalat tette azzá. A világ-kultúra megindítójának, a kicsiny görög népnek nevelési rendszere és egész életberendezése e pár szón épült fel. És semmi másban, egyedül csak ebben találhatjuk igazi magyarázatát annak, hogy sem azelőtt, sem azóta aránylag egyetlen egy más nép sem tette az emberiséget gazdagabbá annyi halhatatlan alkotásával. A görög testnevelés kultuszának klasszikus példája Isokrates, a tanító szónoklás legnagyobb mestere, aki majd százévet élt, de irodalmi munkássága javarészből élete utolsó negyedére esett s legértékesebb mesterművét, Panathenaikusát kilencvennyolc éves korában fejezte be. A Khaeroneiai csata után pedig honfiúi elkeseredésében, valósággal kiéheztetve magát, halt meg. Hol van a XX. század átlag hatvan-hetven éves aggastyárja eitől a görögös lélekerőtől, munkabírástól? Igen, mert a görög, mondhatnám, bölcsőjétől a koporsójáig minden lépését a „Mens sana in corpore sano“ tudatában tette. Nálunk pedig kopott jelszó ez is, mint annyi más, melyet unos-untalan han-goztatunk, de komolyan nem értékeli senki.

Beteg testben beteg lélek lakik. Az egészség az emberi élet legnagyobb kincse, melyért mindent, melyet semmiért feláldozni nem szabad! És mégis, ha körülnézünk a magunk kis társaságában — alig egy pár kivételes jelenséget leszámítva és pedig leginkább már beteg embereknél —, azt látjuk, hogy a még egészséges ember legtöbb szabad idejét a egészségre káros zárt levegőben és nem megfelelő szórakozások között tölti. Pedig aki a maga egészségének ilyen oktalanul árt, talán öntudatlanul, de mindenesetre vét megbocsáthatatlanul önmaga és a hazájával szemben tartozó nagy kötelességek ellen. Amilyen az egyén testiereje, olyan az egész nemzeté is! Nem gondolkozunk rajta kellő akaraterővel, pedig senki sem fogja kétségbe vonni, hogy

az egészségtelenül élő szülők gyermekei már megfelelő hajlandósággal születnek az elsatnyulásra és az apák példája nyomán az utánczás ellenállhatatlan erejénél fogva a mi alkohol és nikotinnal telített időtöltéseinket még hatványozottabb mértékben fogják úzni az unokák.

Hogy micsoda hallatlan meggondolatlanság kapott lábra nálunk, megdöbbenően fogják szemünk elé állítani a statisztika adatai. Az alkohol és nikotin fogyasztásban nem engedünk a 48-ból, s ha nem is a legelső, de mindenesetre az első között vagyunk. Természetes, hogy vezetünk a halálozásban. Az átlagos emberi életkor nálunk körülbelül öt-hat évvel rövidebb, mint az angoloknál. Igen sokat jelent ez, különösen akkor, ha elgondoljuk, hogy 1000 élő lakosra esett évenként halálozás:

	1881—1890-ig
Svédországban	16·5
Nagybritániában	18·9
Ausztriában	29·3
Magyarországon	32·6

és pedig nemcsak a felsorolt államokkal, de az összes európai művelt államokkal szemben nálunk a legtöbb, 1000 ember közül évenként 32·6 halott! Másképen szólva ez annyit jelent, hogy ha az elmúlt öt évtized alatt csak annyi lett volna nálunk a halálozások száma, mint pl. Ausztriában, — pedig odaát is feltűnően sok volt —, ma körülbelül három millióval nagyobb volna hazánk népessége.

Olyan adatok ezek, amelyek felett gondolkozóba kell esni az embernek, különösen annak, aki szíven viseli a jövő nemzedék nevelését. *Egész nevelési rendszerünk elavult és célját vesztett, mert eltért ősi, természetes alapjától.* Érzik ezt már az egész világon, hangoztatják is minduntalan a legradikálisabb reformokat, de ki tudja, melyik nemzedék fogja életbeléptetésüket megérni? Baj van a külföldön is, de nálunk nagyobb. Épen ezért nem várhatjuk csak kívülről a segítséget, magunknak kell az orvoslás módozataiba elmélyedni. Ha bepillantunk az állatvilág életébe, azt látjuk, hogy a természet, a legnagyobb nevelő, igen bölcsen úgy rendezte be, hogy az állatok épen a serdülő éveiket eleven, folytonos, szinte szünet nélküli mozgásban töltik el. Egyedül az ember, a bölcs, a teremés koronája kívánja a maga gyermekeitől, hogy épen szenge ifjú éveiben napi öt-hat órát az iskola ózommentes, fülledt levegőjében, ülő helyzetben töltsön. amiből kifolyólag a *medenceszervekben keletkező, pangásos vérbőség könnyen érzékiségre vezethet.* Hogy ez a zárt levegőben töltött zsugorgó „drukkolás“ micsoda hatással van a fejlődő szervezetre, frappánsul bizonyítja a testi nevelés kiváló szószólójának, Simon Gábor miskolci tanárnak alábbi jellemző kísérlete.¹ Intézetük egyik VIII. osztályának tanulóit mérte meg egyenként az érettségi írásbeli előtt és az írásbeli után. Az eredmény az volt, hogy az osztály 27 tanulója az írásbelik alig öt napig tartó ideje alatt összesen 28 kilogrammot fogyott!

Nevelési rendszerünk legfőbb fogyatkozását kézzel foghatólag elárulja már magában a tárgyaknak heti óraszám. A szellemi tárgyakkal eltöltött heti 28—30 óra mellett a testi nevelésnek mindössze heti 2 óra jut. Mindössze két tornaóráska és az is az alább kimutatandó okok miatt — tapasztalatból tudjuk — úgy telik el a legtöbb helyen, hogy az ifjúságnak egy igen nagy százaléka és épen az, amelynek testi gyengeségénél fogva leginkább volna rá szüksége, únja, kedvetlenül végzi, sőt a kínálkozó legkisebb alkalmat is felhasználja arra, hogy valamiképen felmentesse magát a torna alól. Na és, hogy ne feledjük, nevelési rendszerünk előír még valami egyebet is a testi-kultusz érdekében: a játékdélutánokat, hetenként egyetlen egytet. De aztán

¹ Tornaügy 1904—5.

ennél többet, igazán semmit! Jellemző, hogy a játékdélutánokat is, melyeknek kötelező bevezetésével a magyar közoktatásügy tette a kezdő lépést, míg a külföld jelenleg mind nagyobb mértékben óhajt felkarolni, a mi tornafelügyelőink szakvéleménye — kétségtelenül a megfelelő hely és szerelvények hiánya miatt — nem tart a várt célra vezetőnek.

Az ifjúság a természet minden országában igen-igen sok eleven erővel van telítve, melynek megfelelő levezetéséről a helyes nevelésnek kellene gondoskodni. A kellő felhasználás hiányában a felhalmozott eleven erő visszafojthatatlanul nyilvánul ifjaink egyik részénél durva neveletlenségben, a másiknál fékezhetetlen duhajkodásban és ez még nem is volna a legrosszabb, ha a harmadik és talán legtekintélyesebb részénél az érzékiség túltengése által nem annyiféle jól ismert veszedelmes, testet és lelket egyaránt rontó foglalkozásban nyilvánulna, mely az ifjúságnak szépre és jóra magától fogékony lelkét megtompítja s hozzá nem illő hajlamok kifejesztésével már csirájában mérgezi meg.

Modern városi életünk annyi sokféle, nemtelen időtöltésre csábító alkalmak között az egészséget mindennél inkább féltő nevelőnek egyetlen egy fegyver maradt a kezében: *az ifjúság sportszerű nevelése*. Nem tudom elég nyomatékosan hangsúlyozni, hogy a szülők soha, egy pillanatra se tévesszék szem elől azt, hogy ha már maguk, jórészt épen a nevelési rendszerük hibái miatt — alkohol, nikotin, kávéház, kártya! — nem járhatnak jó példával elől, legalább ne sajnálják sohase azt a pár fillért, melyet évenként gyermekeik sportszerű nevelésére fordíthatnak. Gazdagon fog ez jutalmazni és úgy, hogy idővel nem csak a család, hanem az egész nemzet is érezni fogja!

De, hogy helyes megkülönböztetést tudjunk tenni sport és sport között, a különbözőbb sportokról mondjunk el itt egyet-mást több évi tapasztalat eredményeképen, amit majd mindenki saját megfigyeléséből ellenőrizhet és bizonyíthat. A gyermekek bevezető játékeit, úgymint a hintát, gummilabdát, krikettet stb. nevezzük el együttvéve a könnyű házisportok csoportjának. Ezekről hamar módunkban lesz megállapítani azt, hogy inkább a lányoknak valók. A fiúkat, amint a családi otthonban töltött gyerekévekből felcserepednek, már nem foglalkoztatják eléggé, sőt a legtöbbször határozottan untatják is, úgy hogy kezdhetjük egyenesen a nehezebb, férfias sportok tárgyalásán, és pedig azon, amelyik a legelterjedtebb: a tornán. Kétségtelenül hasznos foglalkozás. Mozgásba hozza az izmokat, mélyebb léleketre készíti a tüdőt; de hol? Ne feledjük, hogy a rosszul szellőztethető tornatermek, vagy annak híján valamely, még rosszabbul szellőző nagyobb terem poros, ártalmas levegőjén. És még valamit. Mi is tulajdonképpen ez a mi, olyan fontos szerepre hivatott tornászati rendszerünk? Igen nagy részben puszta elmélet lélektani momentumok nélkül. A fiúk mesterségesen végeznek bizonyos mozdulatokat, vezényszóra hozzák mozgásba hol a váll, hol a térd, hol a derék, hol a csukló izmokat. De nem látják a célt, csak mesterségesen végzik a munkát, ami már magában hadilábon áll a természettel. Mondhatnám, vezényszóra alakulnak át bizonyos élettelen, matematikai és geometriai figurákká, de tisztán öntudat és lélek nélkül. És ebben van magyarázata annak, — mert bizony a fiúk, sajnos, még nem tudnak számolni a miazmás levegő beszívásának következményeivel is, — hogy a torna az egyes osztályoknak csak elenyésző csekély százalékát köti le komolyan és ezeknél is amennyire maga a torna, legalább ugyanannyira a már felébredt *hiúság* is a mozgató erő. Az osztály többi, még pedig jókora része és épen a gyengébb, az ügyetlenebb, mert nincs semmi olyan magasabb, lelki momentum, ami érdeklődését felhívja, anatózik, ha teheti, kilopja magát a gyakorlat alól és várja az óra végét.

Pedig ne feledjük, hogy olyan hatalmas ellenséggel állunk szemben, mint pl. az érzékiség, amely ellen hatásosan csak hasonló hatalmas fegyverekkel vehetjük fel a harcot. Ilyennek pedig a tornát mai alakjában egyáltalán nem tudom tekinteni.

Átmenetnek a házi sporttól a tulajdonképeni férfias sportokhoz a ma egyre divatosabb teniszt tehetnők meg. Edző és ügyesítő mozgás a szabadban. Igen ajánlható, egészséges foglalkozás mindenkinek, aki csak teheti. Hátrányai, hogy az éles és gyors mozdulatok által hamar fáraszt, aránylag igen kevés embert foglalkoztathat egyszerre és ami a legfőbb a tanulók szempontjából, kissé költséges is. Az utolsótól eltekintve nagyjában körülbelül ugyanazt mondhatjuk a mindinkább feledésbe menő, mulatságos, eredeti, erdélyi magyar labdasportról: a kótyáról.

Az egyre jobban hódító kerékpározás okos beosztással hasznos lehet az egészségnek, de amolyan távolsági sport lévén, különösen az ifjúságnak szinte lehetetlenség tulzásba nem vinni és akkor annál veszedelmesebb, mert fel-tétlenül szívátágulásra vezet. Elindulunk pl. egy 20—25 km.-nyire levő kirán-dulási helyre. A legszebb időben tesszük meg az utat és visszajövet — ami annyszor megtörténik — irgalmatlan ellenszelet kapunk. Hogy ismeretlen helyen ne kelljen meghálnunk, mégis csak el kell indulnunk szél ellen is és azt a hasznot, amelyet a kerékpározásból hetek, hónapok alatt szereztünk, egyetlen ilyen út alatt lerontjuk. Ne hagyjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a kerékpáros ifjú minden felügyelet nélkül lépéseit saját kénye-kedve szerint választja, továbbá, hogy amíg a poros országút minden kavicsát megnézi, a táj, a természet alig észrevehetően tűnik el mellette.

A vívás meg a birkózás a testi ügyesség, illetve a durva erő fejleszté-séhez nagy mértékben hozzájárul, de mindakettő elsősorban szobasport lévén, általános hatásában az egész szervezetre jóval a szabad sportok mögött marad.

Hasonló okból kell figyelmen kívül hagynunk itt a kugli és a billiárd tárgyalását, melyek különben is par excellence vendéglői, illetve kávéházi sportok, úgyszintén a sakkot, mely kizárólag agytorna lévén, sokkal inkább ajánlható rendszeres időtöltésképpen az iparos ifjúságnak, hol a testi foglalkozás van túlfengésben a szellemi rovására.

Bizonyos mértékig egészséges volna a futás sportja is, de egymagában távolról sem számíthat arra, hogy a vele sportszerűen foglalkozók figyelmét lekösse, úgy hogy mindjárt a kezdés stádiumában ellenállhatatlanul, mellék-célok szolgálatába szegődik, versenyfutássá fajul és ebben az alakjában már inkább ártalmas, mint hasznos.

Élénk emlékezetében lehet még mindnyájunknak a legutóbbi londoni olimpiádok alatt a Dorando pyrrhusi diadala. Megdöbbenéssel olvasta az egész világ, hogy ez a szerencsétlen olasz ifjú 2 óra 54 perc alatt több mint 42 km.-t futott és a cél előtt félholtan rogyott össze. Orvosi megfigyelés igazolja, hogy az ilyen agyonkínzott atléta érverése teljesen érzhetetlen, élet-működése a még épen lehető minimumra csökken, szóval a haldokló, vagy ájulásban levő ember állapotától alig különbözik. Na már pedig ebben a ki-adásában a futás nem sport, nem is atletika, hanem valósággal üldözendő rendőri kihágás az egészség ellen.

A céllövészet vagy vadászat — csakis kellő felügyelet mellett! — két-ségtelenül igen alkalmas, az eddigi sportok között talán a legalkalmasabb arra, hogy ifjaink egész érdeklődését felhívja és egyéb káros foglalkozásoktól elterelve magának lekösse, de ami belőlük valóban maga a céllövés és a vadászat, az nincs hatással az egészségre, ami pedig bennük az egészséget szolgálja, az már turistaság.

Epen edző hatásuknál fogva elég nyomatékosan nem ajánlhatók a vízi sportok, mint az úszás és a csolnakázás, úgyszintén a téli sportok, a korcsolya, szánka és ski. Sajnos, hogy valamennyiök az évnek csak aránylag igen rövid időszakára van korlátozva, sőt az enyhe időjárás miatt hazánk nem egy vidékén az is megesik, hogy a korcsolyáról esztendőnkön át le kell mondani. De aztán egyebet keresve se tudunk felhozni e sportok ellen semmit.

Több nemzedék nevelésén kipróbált, százados tapasztalat szól az angol labdasport, a football és fúleslabda mellett. Csak így érthető is meg, hogy az utóbbi 10—15 év alatt ez a sport olyan diadalmasan hódította meg az egész világot. Nem is próbálok hátrányára írni semmit, még azt sem, hogy a kezdőknél nem egyszer szokott balesettel járni, mert ezért sem a sport, hanem a kezdő a hibás. És mégis a majd kimutatandó okok miatt még a praktikus angol labdasportját sem, hanem a túristaságot kell a legtökéletesebb sportnak tekintenünk.

Ezzel körülbelül le is tárgyaltuk az összes sportokat, amelyek csak ismert, vagy hasznos voltaknál fogva itt szóba jöhetnek. Közös fogyatkozása az elmondottak majd mindenikének az, hogy az akcióba lépett emberi *hiúság* könnyen *háttérbe szorítja* a tulajdonképeni célt, a *testedzést*; a *verseny*, a *virtuskodás* erőnket meghaladó *túlzásokra ragad*. Így lassanként, észrevétlenül átalakul a sport veszedelmes, céljafelejtett atletikává. Közös fogyatkozásuk továbbá a sportoknak, még a legegészségesebbnek is, egy másik, lélektani momentumon alapszik, azon, hogy az *ifjúság érdeklődését* csak meglehetősen *egyoldaluan foglalkoztatják*; és végül közös hátrányuk, hogy *életkorbeli határhoz vannak kötve*, mert az élet előre haladtával egy egy bizonyos év elérése után a sportok *sportszerű* üzésével fel kell hagynunk.

És mégis mindezek ellenére is csak ajánlani tudjuk a legmelegebben, hogy az ifjúság szerezze meg és fordítsa minden szabad percét a sportokra, de foglalkozzék velük okosan, úgy hogy a sport igazi célját, az egészség kultuszát soha se tévessze szem elől! Mert csak helyes sportszerű neveléssel, sportszerű önképzéssel tudjuk korunk szellemi túltengésével szemben természetes jó kedélyünket megóvni, természetadta erőinket sokáig fenntartani.

S ha már ilyen melegen tudjuk a sportok bármelyik ágát ajánlani az ifjúságnak, csak a túristaságot ajánlhatjuk a legmelegebben, mint amely sport sok lényeges jó tulajdonságával többi sport tertvéreit messze felülmúlja. Felülmúlta először is azért, mert a természet végtelenül jó, gyermekei között semmiféle megkülönböztetést nem tesz, szegénynek és gazdagnak egyformán adja áldásait. A túristaság a legolcsóbb szórakozás. Nem kell hozzá semmi különös előképzettség, mert az ember szinte turistának születik a világra. Nincs szüksége költségesebb felszerelésre sem, a *diák turista egész szerelvénye: a jó cipő, egy elemőzsiás zsák s egy vándorbot*. A turista *nincs kötve az évszakokhoz sem*, a maga megszokott gyaloglásait télen és nyáron egyformán végezheti. *Nincs kötve az életkorhoz sem*, mert — aminthogy nem egy kiváló hetvennyolcvan éves turista példájára hivatkozhatnám, — az emberi életkor legvégső határáig lehet és pedig sportszerűen lehet turistáskodni. A *túristaság*, azáltal, hogy nem csak percekig, mint a legtöbb sport, hanem napokig, sőt hetekig folytatható, épen a váltakozó pihenés és újra megizzadás által biztosítva van a hülés ellen. És itt, bár meg tudom érteni azoknak a gondos szülőknek kellő turista tapasztalatok hijján táplált aggodalmait, akik attól való féltükben, hogy gyerekük meghül, távol tartják a kirándulásoktól, mondom, csak meg tudom érteni, de öt évi megfigyelésem alapján egyszersmind alaptalannak és jogosulatlannak kell tekintenem. Ez alatt az öt év alatt körülbelül kétszáz tanulót vezettem kirándulásokra, közülök több mint százat nehezebb, alpinista turára, ahol a 2000 m. feletti régiókban ugyancsak ki van téve az ember szélnek, viharoknak s az időjárás minden szeszélyének, és mégis fiatal turistáim között soha egyetlen egy sem hült meg. Azaz hogy meghül ott is az ember, amikor úgy hajnali 4 óra tájban a menházból kilép a csipős havasi levegőre, tüsszent is, megnáthásodik, sőt be is reked. De úgy 8 óra felé. A harmadik megizzadás után már kutyabaja, el is felejtí, hogy náthája volt. És olyan esetre nem tudok emlékezni, hogy valamelyik turista diákom hülés vagy bármilyen más betegség miatt a *turista-kirándulás* utáni napon iskolába ne jött volna. És ezt

hangsúlyozom, hogy *turista-kirándulásról van szó*, mert egészen másképp vagyunk a nálunk országszerte sokkal elterjedtebb *tanulmányi* kirándulásokkal, amelyeket a később folhozandó okok miatt egyáltalán nem is tarthatunk a testi nevelés szolgálatában állóknak.

Herrmann Antal mondja; „*turistaság az egészség takarékpénztára.*“ Hüen és megkapóan fejezi ki az egészség és turistaság viszonyát. Mert a turistaság levegője a többi szabad sportok levegőjével is még csak össze sem hasonlítható. Mert még azok a sportok is, amelyeket szabad levegőben folytatunk, többé-kevésbé odavannak kötve a városok miazmás levegőjéhez. Míg a turista az ős természet, az erdők, a havasok tiszta, ozonos levegőjét szívja órákon, napokon keresztül, azt a levegőt, amelyről, hogy egyebet ne is említsek, nem régiben azt mutatták ki, hogy 1200 m. felett tuberkulózis mentes!

A turistaság s a vele együtt járó nap- és légfürdők edző hatását kézzelfoghatólag fogják érezni különösen azok, akiknek hajlamuk van a légcső bajokra. Magamon tapasztaltam, hogy az olyan teleken át, még ha a legzordabbak is, melyeket megelőző nyarat alaposan átturistáskodtam, egyáltalán nem érzem az időjárás változásokat, míg ellenkező esetben az első borus őszi nap elegendő arra, hogy áthűtsön. Még érdekesebb esetet is tudok. Egy kiváló turista barátom állítja, hogy egy fájdalmas, makacs rheumáját, melyet hónapokon keresztül mindenféle gyógymóddal próbált elmulasztani, egy turista kirándulás úgy megszüntette, mintha elvágták volna. Mintha épen a reá tűző napsugarak éltető melegét gondosan elraktározna magába, hogy aztán élőködjék majd a téli zimankó alatt.

Laikus gondolkozás volna elhinni azt, hogy a turistáskodás épen csak a lábizmok fejlesztésére szolgál. Eltekintve attól, hogy, ha a test valamely izomcsoportja különösebb munkát végez, a többi izomcsoportok is mind megduzzadnak, jeléül annak, hogy hűségeen segítségére siettek a munka által leginkább igénybe vett társuknak; ne feledjük, hogy a turista bottal jár s a támaszkodás által épen úgy használja a karizmokat mint a folytonos egyensúlyozás által a derék és a test izmokat, valamint a láb izmait a járás által.

De nem csak az izmok és nemesebb szervek edzésére jó a turistaság, legalább is ugyanoly mértékben gyógyítja a fáradt idegeket. A turistáskodás által meg szeretett természet bűbájos néma csendje, varázslatos, gondúzó szépsége talán egyedül az, ami az ember számára az idegek és szív nyugalmát biztosíthatja.

A tárgyilagosság kedvéért meg kell említenünk, hogy beteges tulzások, mint az emberi életnyilvánulás minden ágában, *elvéve* itt is előfordulnak. És a természet bölcsen, intőpéldát adva lerázza magáról a lehetetlenre vágyó, égbe törő Ikarusokat. De mert turista versenyek egyáltalán nincsenek, ezek a tulzások nem szükséges velejárói a turistaságnak, mint a többi sportoknak, hanem azok a rekordokra törekvés és okatlan fogadások eredményei. Épen ezért oly elenyésző csekély százalékban fordulnak elő, hogy vádolni magát a sportot érettség lehetetlen.

Ezük után térjünk át azokra a lélektani és szellemi momentumokra, amelyek által a turistaság valóban páratlanul áll a sportok világában. A *turistaság önmegismerésre, önállóságra vezet, növeli a határozottságot és az akarat-erőt, fejleszti az egyéniséget és a jellemet.* A turista nem henyéli el a legszebb órákat, korán hajnalban kel, akkor amikor a civilizált, mesterséges szokásokat nem ismerő állatvilág. A nap első sugarai már útban találják. Határozott celt tűz ki maga elé, amelyet estére el akar és el fog érni. Útjában megismeri, hogy mire képes. A könnyebb akadályokat le fogja győzni, a leküzdhetetlenek elöl kitér, válságos pillanatok hirtelen, önálló elhatározásra készítik. Farkas-étvágygal eszik, mert érzi, hogy rászolgált és szüksége van rá. Estére pedig, amikor célhoz ért, elfáradva, de a maga választotta feladat elvégzésének nyugodt tudatával, boldogan pihen.

Mert a turistaság egyforma munkát ró mindenkire, kifejleszti az egyenlőség frázisa helyett annak nemes átérzését, bizalmassá teszi, közelebb hozza egymáshoz az embereket. Merem állítani, hogy nem is ismeri az a tanár a reá bizott ifjakat igazán, aki nem látta őket a szabad természetben!

A turista pedig nemcsak gyalogol. Meg is figyeli a természet munkáját. érdeklődik maga körül minden iránt, tudatára ébred járatlanságának olyan dolgokban, amelyekre naponként szüksége van s amelyeket az iskolában mégsem sajátíthat el. Tanulni kezd. Egyedül annak a tanulásnak van ám igazi értéke, amelynek szükségére magunktól jövünk rá! Nálunk fájdalom még a természettudomány csak csirájában van. Japán a természettudományok hazája. Hogy ezt a miénkkal majdnem egyenlő, kicsinyterületű országot mennyire hatalmassá, félelmissé tették a természettudományok, a közelmúlt fényesen megmutatta a világnak. *Ha igazán akarjuk, hogy a természettudományok ki-fejldjenek hazánkban is, először turista nemzedéket kell nevelnünk, meg kell tanítanunk az ifjuságot gyalogolni, meg kell tanítanunk szeretni a természetet!* A turistaság felkelti az érdeklődést a természet iránt, a felébresztett érdeklődés már biztosítja a tovább haladást. A turista amint érteni kezdi a csobogó vizeket, a madarak dalát, a sötét fenyő óriások százados multról susogó beszédjét, észrevétlenül alakul át szenvedélyes természetkutatóvá, és akkor már nem vár biztatást, magától dolgozik, gyűjt és tanul tovább, mert maga a természet csalogatja, buzdítja munkára. Nem egyszer volt alkalmam látni, hogy ezek a turista kirándulások milyen ellenállhatatlan ösztönzést adnak egy vagy más irányban az ifju fogékony lelkének és nem egy természettudós maga ismeri be, hogy egyetlen ilyen kirándulás elhatározó befolyással volt egész pályájára.

Turista vándorlásainkban nem egyszer megesik az is, hogy, hiába a tájoló, hiába a térkép, úttalan útra tévedünk s észre kell vennünk, hogy jó magunkkal együtt egész művelt társadalmunk hihetetlenül tájékozatlan a térképolvasásban. Az iskola csak a nagy vonásokra, országok, hegyek, folyók és városok rajzára tanít, de a gyakorlati életben nélkülözhetetlen, részletes térképet a legtöbb tanuló a középiskolában még csak nem is látott. Erre, mint a turista a saját kárából okulva, hozzálát a térképolvasás abécéjéhez, eltanulja az összes jeleket, majd maga is próbál tájakat felvenni, míg végre annyira elsajátítja, hogy a térképen ábrázolt tájakat pontosan át tudja képzelni a természetbe. Így jön a turistaság még a földrajznak is segítségére.

Nem kell hosszabban bizonyítanunk, hogy mennyire fontos hivatást végez a turistaság még a művészeti érdeklődés felkeltése által is. Tapasztalatból mondhatjuk, hogy középiskolai rendszerünknek egyik mostoha gyermeke a művészeti nevelés. Fel kell hát használnunk minden alkalmat, ami a művészeti érzék fejlesztését szolgálja. *A természet a muzsák atyja, mert maga a legtökéletesebb művész.* Az az utolérhetetlen színpompa, azok a titokzatos fényhatások, a csevegő vizeknek, a susogó lomboknak s a madarak dalának elandalító harmoniája rezgésbe hozza a turista lelkében a művészeti érzék minden hurját. S a természet nagy művészetének halvány visszhangjaként készülnek a festészet világhírű tájképei, készültek a Petőfi nagyszerű leírásai.

És végül épen a hazai föld természetadta gazdag kincseinek megismerése által a turistaság ébren tartja és fejleszti a hazaszeretetet!

Eddig körülbelül el is mondtunk már minden lényegest. Elmondtuk, hogy a turistaság a legtermészetesebb torna, nincs élet- vagy évszakokhoz kötve, meg nem únható soha és amikor erőssé edzi szervezetünket, ugyanakkor nevel határozott, jellemes férfikká, tanít szeretni természettudományokat, művészetet és hazát! S ha még hozzátesszük azt, hogy az ifjuság vegtelen *nagy kedvvel* vesz részt minden lehető alkalommal az ilyen turista utakon, mindenkiben fogja már látni, hogy miért kell egyetlen eszköznek tekintenünk a turistaságot,

mely elég hatalmas arra, hogy az ifjúságot mindenféle léha, testi és lelki fejlődésre igen veszedelmes foglalkozástól *elvonja*, Nem sokra megyünk itt a tilalmakkal, de még a bölcsen elpalástoló vagy felvilágosító ráhatással sem, *gondoskodni kell az ifjúság felesleges eleven erejének felhasználásáról*, másrészt *foglalkoztatni kell egész érdeklődést* olyan dologgal, amelyhez neki magának is veleszületett kedve van. Ha ezt megtesszük, akkor lesz testben és lélekben egyformán erős ifju nemzedékünk. Ilyen foglalkozás egyedül a turistaság. *Ezért kell, hogy megreformált jövő nevelési rendszerünkben a turistaság nemcsak fakultatív, de kötelező helyet foglaljon!*

(Folytatása következik.)

Egyesületi élet.

Kirándulások.

Marosújvár. (17 résztvevő.) Az Emke jubileuma alkalmából egyesületünk XIII. kirándulását rendezte szeptember hó 9-én Marosújvárra. E kirándulásnak kiváló érdekességet kölcsönzött az, hogy két külföldi vendég is résztvett a kiránduláson. A kirándulók Gálfi Lőrinc tagtársunk vezetése alatt a reggeli gyorsvonattal 6 ó. 30 perckor indultak el a pályaudvarról. A kirándulásnak pompás idő kedvezett. Amikor a vonat Gyéres vasuti állomásra beérkezett, jobbra tekintve nagyszerűen látszott a Torda-hasadék. Kocsárd vasuti állomáson való átszállás után 8 ó. 44 perkor érkeztek be Marosújvárra. A kincstári vendéglőben elköltött rövid villásreggeli után kezdetét vette egy mérnök kalauzolása mellett a gyönyörű sóbányának bejárása, amely alkalommal bemutatták a pados sófejtés műveletét is. A vilányiai világitott nagyszerű sóbánya felejthetetlen benyomást tett kirándulóinkra. A sóbányából való kijövés után egyesek megfürödtek, majd pedig a kincstári vendéglőben megebédeltek és megtekintették a fürdő berendezéseket, majd pedig kísértáltak a Báncára és azután a 6 ó. 30 perckor induló vonattal hazatértek. A kiránduláson résztvettek: Miss Barwel Henriette (London), Miss Ada Wrighi (London), Király Ernő, Király Ernőné, Gajzágó Terka, Szőke Géza, Szőke Gézáné, Torday László, Nagy Imre, Nagy Imréné,

Butyka Sándor (borbándi plébános), Szabó György esperes plébános (Gyergyószentmiklós), Kohn Dávid szerkesztő (Gyula), Csegezi József, Kovács József, Kovács Józsefné, Gálfi Lőrinc.

Zichy-barlang. (31 résztvevő.) Egyesületünk ugyancsak az Emke jubileuma alkalmából kirándulást rendezett (XIV.) a Zichy-barlanghoz. Szeptember hó 9-én M. Kovács Géza főtitkár vezetése alatt reggel a 6 ó. 40 perckor indultak el a kirándulók a személyvonattal. Az ország különböző részéből összesereglett kirándulók nagy érdeklődés mellett tették meg az utat a Zichy-barlangig. Utközben M. Kovács Géza főtitkár mindenütt felhívta figyelmüket az útközi egyes nevezetességekre. Majd a vonat a kissebesi értékes dacytbánya elhagyása után berobogott a sziklás Körös-szorosba ahol a tájék szépsége felett mindannyian elragadtatásuknak adtak kifejezést. A Zichy-barlanghoz 9 ó. 45 perckor érkeztek meg. Rövid villásreggeli elköltése után a vezető főtitkár csoportokra osztotta be a társaságot hogy a gyönyörű cseppkőbarlangot kényelmesen megtekinthessék. Amig egy-egy csoport a barlangban volt, addig a többiek bejárták a gyönyörű turista útakat és kilátó pontokat. 12 óraker volt az izletes közbéd a kirendelt cigányzenekar játéka mellett. Ebéd után az egész társaság felgyalogolt a Gábiella kilátóra amely-

ről nagyszerű kilátás nyílt az egész sziklaszorosra és balra tekintve a szoros után megnyíló síkságra. A kilátó pont-ról a kirándulók az alsó körútra ereszkedtek le és innen egyrészők begyalogolt Rév állomásra, hogy még a gyorsvonattal továbbutazhassanak, a másod.k rész pedig visszatért a turistaházhoz s rövid uzsonnázás után 6 ó. 30 perckor a legjobb hangulatban utazott vissza Kolozsvárra.

Vasuti tisztviselők a Zichy-barlangnál. (XV. kirándulás 63 részvevő) Szeptember 24-én egyesületünk a Vasuti Szövetség tisztviselői osztályával együttesen nagyszabású kirándulást rendezett a révi sziklaszorosba és a Zichy barlangba. Már reggel 6 órakor gyülekeztek a kirándulók a pályaudvaron, ahol M. Kovács Géza főtitkár, dr. S. Kovács József titkár az E. K. E. részéről és Bessenyei Boldizsár máv. ellenőr várták a kirándulókat és intézkedtek elhelyezésükről. A kéttermes kocsiban elhelyezkedett társaság 6 ó. 40 perckor indult el a pályaudvarról, a Zichy-barlanghoz délelőtt 9 óra 43 perckor érkeztek meg. Itt a mezőtelegdi zenekar vidám dalokat játszatogadta a társaságot. Rövid villásreggeli után csoportokra oszlott föl a társaság s megkezdődött a barlangnak megte-

kintése. Majd pedig bejárták a turista utakat és a kilátó pontokat. Különösen tetszett a társaságnak a Zerge-körút, az Aladár és Lilli kilátókkal Közébed után a társaság újra turistáskodáshoz fogott, amennyiben fölgyalogoltak a Gabrielle kilátóra, amelyről párját ritkító kilátás tárul a szemlélő elé. Egyik oldalra tekintve az egész révi sziklaszoros és annak hátterében a Runki-hegy és a Vlegyásza látszik. A másik oldalon pedig a Báródi hegyek által határolt síkság apróbb falvaival. Innen a társaság a mesterien készült szerpentin úton leereszkedett a Devencze-barlanghoz, majd pedig körüljárta a Két Püspök sziklát és megtekintette az ezalatt lévő apróbb barlangokat s azután délután 4 órára visszatért az E. K. E. turista-vendéglőjébe. Ekkor megeredt az eső, azonban ez a körülmény tekintettel arra, hogy az egész társaság a fedett veranda alatt uzsonnázott, legkevésbé sem zavarta meg a kitűnő hangulatot. Uzsonna után a kiránduló társaság ifjai és lányai még tánagra is perdültek. Minden jónak vége szokott lenni! Beérkezett az 508 sz. vonat s fájó szívvel kelt útra a társaság. Kolozsvárra este 8 óra 34 perckor érkeztek be.

Különfélék.

Adatok a vadászat történetéhez.

A régi jó idők turistái a vadászok voltak s hogy őseink nagy kedvteléssel vadásztak, azt mindnyájan nagyon jól tudjuk. De az adatok és feljegyzések idevonatkozólag nagyon is szűkszavúak, úgy hogy többet kell a sorok között olvasni, mint amennyit a sovány adatok nyújtanak. A krónikások csak néha és elvétve szólnak a vadászatról, mert nem tartották azt elég fontosnak a feljegyzésre; az oklevelek meg éppen teljesen hallgatnak arról; még legtöbbször találunk a kisebb ügyes-bajos dolgokat is hosszasan tárgyaló levelekben. Az aláb-

biakban néhány oly adatot szándékozom közzétenni, melyek az erdélyi vadászat történetét illusztrálják, s melyeket a brassói levéltárban és a krónikások feljegyzéseiben találtam

A magyarországi *sölymoknak* a külföldön is jó nevük volt, annál kedveltebbek voltak nagyuraink udvaraiban, nem is hiányzott az egyikből sem, gondoskodtak arról a »madarászok«. Éppen azért nagybecsű ajándéknak tekintették, melyekkel gyakran kedveskedtek a hatalmas nagyuraknak, még a töröknek is. Így 1536-ban Brassó városa két vadászó sölymot vesz Bartusch Fuxtól

— I frt és 30 oszporáért — és Majlád Istvánnak, a félelmetes erdélyi vajdának küldi ajándékba. Hasonlóképpen így keresik a kincstartó barátnak is a kegyét. Vlád, havasalföldi vajda pedig 1330-ban nem röstel a városi tanácsnak írni, s kérve-kéri, hogy azt a sólymot, mely János mészáros szomszédjának birtokában van, küldjék el neki Bukarestbe. 1613-ban pedig Chrestel Benhner több pisztráanggal és három szép sólyommal kedveskedett Magyar-Ogli basának. A sólymászaton azonban inkább a nagyurak kedvtelése volt, lévén az meglehetősen drága mulatság.

Hasonlóképpen *hajtóvadászaton* is csak fejedelmek, főurak s olyanok rendezhettek, kiknek hatalmában állt egész falvakat kirendelni, hogy az erdők mélyében meghúzódó vadakat fölverjék. Így 1606-ban Radul, a havasalföldi vajda meghívta magához hajtóvadászatra a híres brassói bírót, Weiss Mihályt, ki országos gondjait letevéen, szívesen ment a jó szomszéd látogatására. 15 napig tartott a nagy hajtóvadászat és töméntelen farkast, vaddisznót és däm-vadát ejtettek el. E hajtóvadászatoknál a hajtókön kívül nagy szerep jutott a *vadászó kutyáknak*. Egyáltaában a régi időkben a fegyvert keveset használtak, különösen a kisebb vadaknál, nem is, voltak azok olyan könnyen kezelhetők és célszerűek, mint manapság. Közben halakra is »vadásztak«, így egy napon 1000 drb. pontyot fogtak, amint azt Weiss Mihály följegyzésében olvassuk¹

Dúvadak pusztítására kötelekből fönt *hurkokat* és *csapdákat* (casses) állítottak fel. Így Brassó város számadáskönyveiben azt találjuk, hogy 1532-ben Feketehalomban egyszerre 14 farkast fogtak, a kötélverőnek pedig munkájáért 5 frtot fizetett a tanács. Hasonlóképpen Keresztényfalván és Földvárt is állítottak fel efféle fogókat. Kisebb vadak elfogására és a vadászatoknál is nagyban használták a *hálót* (rete), amelybe betanított kutyák hajtották be a vadakat: nyulat, rókát és más egyebet.

Érdekes adatokat találunk a vadászás

¹ V. ö. Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó. V. K. 140—263. II.

történetére nézve Hegyes András (†1627), brassói szenátor feljegyzéseiben.¹ Nagy vadász volt s kiválóan szerette a lovakat és kutyákat. Amikor csak egy kis ideje volt, sohasem mulasztotta el, hogy »fakó paripájára« ülve, kedves kutyái kíséretében ki ne ránduljon valamelyik szomszédos község határába nyulászni vagy agarászni. Nagy szerencséje volt, ritkán történt, hogy valamit ne »fogott« volna. Rendesen egy-két nyulat, vagy rókát hozott haza, sőt egy alkalommal vadmacskát is fogott, máskor meg egy farkast hajsoltak föl kutyái, ismét máskor őz is került a hajtásba, de a hajtók ügyetlensége miatt az bizony elmenekült. Különösen dicséri kedves »tattskóját«; mely egymaga igen sok vadat hajsolt föl. Annál nagyobb volt bosszúsága, mikor az oláh vajda kancellárja, Strangulla egy alkalommal a mezőn lévő jeles agarát és egy tacskját se szó, se beszéd egyszerűen magának tulajdonította. Hogy mily nagy szenvedéllyel üzte a vadat, ha az elébe került, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy egyszer egy ilyen hajsza alkalomával lováról leesett és karját törte. Télen, ha nem ment vadászni, nagy öröme telt a szánkázásban, s azt nem mulasztja el naplójába is feljegyezni (»gezankaset«). Mint ritkaságot felemlíti, hogy egy Masuren György nevű vadász 1617. január 28-án a függőkő vidékén a nyulak és rókák számára felállított hálóban egy szép kifejlett hiúzt fogott, melynek gereznáját 9 frtért adta el a szűcsöknek.

A brassói nagy erdőkben bőven voltak a vadak. Így Weiss Mihály is felemlíti, hogy a 1610. évi nagy hidegek miatt az erdőkben lévő szarvasok és dämvadak a hegyek aljában fekvő községekbe is lejöttek, úgy hogy az emberek »kutyák és háló nélkül is« azok közül sokat megfogtak.

Ugylátszik, hogy I. Rákóczi György nagy kedvelője volt az éneklő madaraknak, kutyáknak, lovaknak s általában a vadászatnak; legalább azon levelek, melyeket a brassói bíróhoz intézett s melyek máig megvannak a városi ievéltárban, ezt bizonyítják. Így 1642 ápril.

¹ Quellen V. K. 449—594. II.

9-én Fogarasból küldött levelében ezeket írja: »Az Phülemilekett az madarakkal együtt, kiket hüseged számunkra ide küldött, kegyelmesen veöttük«. Ha meghallja, hogy egyik-másik brassói polgárnak jó vadászkutya van, nem restell rögtön az után írni, hogy azt magának megszerezze. Szegény Eötvös Michael bíró uramnak erősen főhetett a feje, mikor pl. 1642 augusztus 17-én a fejedelem alábbi levelét a fogarasi futár neki átadta: »Hüsegetek Varasaban Christof Pál, Draut Simon, Draut György, Segesdi Bálint, Kercz János és Ferenczi Christof híveinknek ertjük jo Fürgesző Vislajokat lenni, s mivel mostan olyanak nélkül szükségök vagyunk, im irattunk magunknak is edgyet-edgyet az javaban küldgyenek számunkra. Azért hüsegednekis kegyelmesen parancsollyuk magais megintze cöket, mindenik jot küldgyön, az ki az többi között jobbik, valhasson böczületet mindenik előttünk, roszzat nekünk ne küldgyenek. Secus non facturus ect«. Mert hát a vadászember nem szivesen mond le jó kutyájáról, mégha a fejedelem kívánja is azt! Nem is sietett a kutyák elküldésével, úgy hogy a fejedelem augusztus 26 án írt levelében erősen sürgeti a bírót, hogy »kültest küldgye« azokat, s velük együtt Berger Lőrinc deák két vizsláját, amelyek »Rossa es Tacsy« névre hallgatnak. A követkére évben újból ráír a bíróra, hogy »Brist nevű mészáros embernek leven igen szep vislaja«, küldje hát a kutyát gazdájával együtt minél előbb hozzá.

I. Rákóczi György gyakran és szivesen tartózkodott fogarasi várában, amelynek vidékén ilyenkor a nagy hajtóvadászatok napirenden voltak. Így 1645 december 26-án meghagyja a brassói bírónak, hogy »csötörtökön estvére külgyön Sinkára négyszáz hayto embereket, kik olahok legyenek bár inkább«. Ugyancsak pár nap múlva, (1646 január 4-én) újból 400 oláh hajtót rendel, de hozzáteszi, hogy »jo előttök járó legyen, ne szökjenek el, mint az minapis elszöktenek!« Miből azt látjuk, hogy nemcsak a vadakat, de a hajtókat is kellett ügyelni az arra rendelt »előttökjáró« embereknél. Ja-

nuár 27-én pedig így ír: »Kedden igen jo idejen az sinkaj erdököt meg akarjuk hajtadni és magunkat vadászattal mulatni«, küldjön hát a brassói bíró 200 jó hajtót, de hétfőn este legyenek már a helyükön.

A szép lovaknak is nagy kedvelője volt a fejedelem, s különösen szerette a »kék (szürke)« paripákat és hámoslovakat, 1645 dec. 27-én ugyanis így ír a brassói bírónak: »Ket jo szánkázó lovakra lévén szükségünk, . . . jok, szépek, öregek, erőssék, jószájuaq, kékek, barnák avagy feketék legyenek, ha kékek lehetnek, azt inkább akarjuk«.¹

Ma már a fogarasi vár nem fejedelmi kastély többé, a sinkai erdővadjainak nyugalmát sem zavarják Rákóczi hajtói és kutyái. Régen volt, talán nem is igaz!

Gyárfás Lihamér.

Nyári apróságok a vasutról.

Egy német folyóiratban olvasom, hogy az utazással kapcsolatos megfigyelésekre és elmékedésekre az ősz a legalkalmasabb időny, mert mögöttünk van már a fő utazási időszak: a kevésbé tehetős emberek nagy utazási ideje. Az alkalmosság-keresésnek náluk minden esetre az a célja, hogy az illetékes tényezők legfőként a vasutak igazgatóságai figyelmét fölhívják s így az ezeken múló dolgok orvoslását elérhessék. Nem használok ugyan túlságosan sötét pápaszemet, de mégis úgy érzem, hogy ily szerény formában, — de akár jóval díszesebben — megjelenő jámbor cikknek (akár cikkeknek!) kevés fogamatja van — fölfelé. De legalább magunk között legyen; s ha a magunk háztáját tisztára söpörtük, talán fölbuzdúl s példát vesz az egyes sejtől egyik-másik szerv is.

Az áttekinthetőség és rövidség kedvéért pontokba foglalom elmondandóimat.

1. *Idejében készítsük elő utazásunkat.* Valószínűleg köztudomású, hogy a németek, sőt részben az angolok is már a tél folyamán forgatják a fürdői s egyéb prospektusokat, a Baedekert, s más kalauz-természetű kiadványokat;

¹ Brassó városi levéltár. Fromier-féle II. k. L. a 7., 33., 35., 66., 136., 137., 139. és 145. sz. alattiakat.

s főképen pedig számítgatják a tarifákat! S ne biggyesszük itt ajkunkat: bizvást megfogadhatjuk a példát. Az olcsóbb utazáson kívül is kettős hasznunk lesz belőle: először sok esetben már magok az előkészületek és tervezetések is oly élvezetet nyújthatnak, mint az utazás. (S még hozzá valóban olcsó élvezetet!) Másodsor: alaposan meghányva-vetve mindent, bizton kevesebb kellemetlen meglepetés, bosszúság ér majd étunkon.

2. Próbáljuk meg, hogy a *vasúti alkalmazottaktól ne kívánjunk szabályellenes* vagy egyenesen lehetetlen dolgot. Gondoljunk arra, hogy ezeknek a nehéz szolgálatot teljesítő embereknek egy két pillanat alatt sok-sok különféle ügyet kell helyesen elintézniök, mert különben sokszor anyagilag is felelőségre vonják.

3. Ne ülünk föl a minket mindenáron lenéző külföldiek azon rárogásának, hogy a magyar vasútas föltünően goromba. Tartsuk szem előtt ezt a szálló igét: »A tengeri út megjavítja az embert, a vasút — elrontja a jellemet«. Ezt magunkon is tapasztalhatjuk, pedlg kevesebbet utazunk, — mint a vasutasok.

Itt még okvetlenül meg akarom jegyezni, hogy goromba magyar vasutasal eddig még nem találkoztam, míg Bécsben, — ahol összesen négy ízben fordultam meg, — háromszor kellett vasúti alkalmazottak (kalauzok és hivatalnokok) gorombaságait elszenvednem

olyan ügyekben, melyekben végül még ők is belátták igazamat.

Önmagunktól egyelőre legalább — csak ennek a három pontnak megszívlelését óhajtanám. A vasúttal szemben természetesen sokkal szigorúbb vagyok. Ime megjegyzéseim:

1. *Miért nem elég a vasúti jegyeken csupán ennyi jelzés: »Érvényes I., II., . . . XVI. vonalszakaszra«?* Így a szülő gyermekének, sőt még barát is — pl. a meghívás nyomtaté-kosságának kifejezésére — küldhetne barátjának vasúti jegyet.

2. *Miért nem szabad a jegyet egyszerűen többször megszakítani?*

3. Örvendünk a csöngetés, sípolás, kiabálás elmaradásának, de mégis *szükséges útközben az egyperces állomásokat is* valamikép úgy jelezni, hogy az útas jókor elkészülhessen a leszállásra.

4. *Nyáron több különvonatot, de legalább is közvetlen kocsiakat kell beiktatni a látogatottabb kiránduló pontok, főként nevezetesebb fürdőink felé.* (A zsúfoltsággal együtt sok mindenféle kellemetlenség volna így elkerülhető.)

De nem folytatom . . . Több okból. Az első az, hogy nem szeretnék sok panaszt markolni s kevés meghallgatást, orvoslást fogni!

Még csak azt jegyzem meg, hogy a vasúti szabályzatokat, stb. megállapító tanácsban helyes volna kereskedőket, kereskedelmi utazókat, s főként turistákat szóhoz juttatni. G.

Hírlapirodalom.

Az Ujság. Aki legjobban szerkesztett teljesen független, nagy, előkelő napilapot jártni óhajt, fizesse elő *Az Ujság*-ot!

Vasárnap: „Asszony“, „Gyermek“ melléklet.

Előfizetési árak: egy évre 28 K, félévre 14 K, negyedévre 7 K, egy hónapra 2 K 40 fill. Az Ujság terjedelme rendszeren 32—36—40 oldal.

Vasárnap és ünnepnapokon 80—100—200 oldal. Megrendelési cím: Az Ujság kiadóhivatala Budapest, VII. kerület, Rákóczi-út 54. szám.

Magyarország legnagyobb és legelterjedtebb lapja: a *Pesti Hírlap* az új október—decemberi évnegyed küszöbén felhívja a magyar olvasóközönség figyelmét a következőkre:

A *Pesti Hirlap* napról-napra a legnagyobb terjedelemben, tehát legbővebb tartalomban jelenik meg; naponként 10—16—20 oldallal is többet ad, mint más lapok, tehát járátása egyenlő előfizetési ár mellett legelőnyösebb.

A *Pesti Hirlap* minden irányban független, szókimondó, demokrata, szabadelvű ellenzéki ujság.

A *Pesti Hirlap* speciális rovatai: Vasárnapi krónika, Hétköznapiok, Kis komédiák, Kulisszák mögül, Pesti erkölcsök, Vidéki esetek (csupa mulattató tartalommal) s az Esti levél és Mindennapi problémák (aktuális társadalmi kérdések megbeszélése).

A *Pesti Hirlap* külön kedvezményeket is nyújt előfizetőinek, amennyiben a *Divat-Salón* című kitűnő divatlapot kedvezményes áron rendelhetik meg és ingyen, karácsonyi ajándékkul kapják a *Pesti Hirlap* nagy képes naptárát.

Pesti Hirlap 1912. évi naptárát, gazdag szépirodalmi és közhasznú tartalommal, minden új előfizető is megkapja, aki legalább október óta előfizetője lesz a lapnak.

A *Pesti Hirlap* előfizetési ára egy óra 2 kor. 40 fillér, két óra 4 kor. 80 fillér, okt.—dec. negyedévre 7 korona. A *Divat-Salonnal* együtt negyedévre 9 korona. A *Pesti Hirlap* kiadóhivatala, hova az előfizetést legcélszerűbb postautalvánnyal beküldeni. Budapest, V. ker., Váci körút 78. szám alatt van.

Csoda album. Csodák ma már nem történnek. Mégis van két olyan terület, amelyről el kell ismerni, hogy ott dolgok történnek, melyeket csodalatosaknak lehet nevezni. Az egyik a mesék, a másik a technika tündérvilága. A *Pesti Naplónak*, amikor évtizedes szokása szerint előfizetői részére karácsonyi ajándékról gondoskodni akart, egyuttal azzal a súlyos gonddal is meg kellett küzdenie, hogy ideai karácsonyi ajándéka ne maradjon mögötte eddigi irodalmi és művészi szempontból egyaránt elsőrangú pompás díszműveinek, hanem ezeket a tartalom gazdagságában és

értékes voltában, a kiállítás díszében és fényében lenetőleg még felül is múlja. Így született meg a „Csoda-Album” gondolata. Kiállítása méltó lesz pazar fényű elődeihöz: elsőrangú írók műveit, tömérdek, művészi kivitelű sokszínű kép kerete lesz a díszes aranyozott bekötési tábla, mely e remekművet magában foglalja. Az értékes karácsonyi ajándékot a *Pesti Napló* előfizetői a szokásos feltételek mellett teljesen ingyen fogják a díszművet megkapni. Aki igazán jó lapot akar olvasni s azonkívül ingyen akar karácsonykor egy pompás díszműhöz is jutni, az fizessen elő a *Pesti Naplóra*, melyből a *Pesti Napló* szívesen küld mutatványszámot.

A divat. (A *Divat Ujság*-ból.) A divatnak olyan szakában élünk most, amelynek vezető körei nem igen mutatnak hajlandóságot a forma lényeges megváltoztatására, amennyiben ez ruhákra, köpenyekre vagy kabátokra vonatkoznék. Nézzük mindezekelőtt a hosszú köpenyt, az őszi és téli idény „díszdarabját”. Legáltalánosabban ismert az egyenes vonalú varrás nélküli hátrésszel és laza előrésszel bíró forma, valamint a haránt metszett. Ugynevezett ampírforma.

A formánál sokkal több találékony-ságot mutat az anyag- és színösszeállítás. Ebben aztán már igazán szépet és újat alkottak: az átmeneti időre köpenyeket tekete atlaszból színes posztóval, például: búzavirágkék, zöld, biborszín alábélelve.

Kabátos ruhának különösen kedvelt divatos ujdonság: selyemlágy-ságú, fényes cibeliniszövet, a skótkockás belsejű atlasz, a dupla oldal- és rigó bársony.

A *Divat Ujság* minden hónapban kétszer jelenik meg. Előfizetési ára nagyon olcsó: *negyedévre* postán való szétküldéssel, *két korona husz fillér*. Előfizetni legcélszerűbben a kiadóhivatalba intézett postautalványon lehet. A *Divat Ujság* kiadóhivatala Budapesten, VIII., Rökk Szilárd-utca 4. számú házban van.